

फिरते MUSEUM on WHEELS म्यूजियम

A Citi-CSMVS Outreach Initiative

In Tune / ऐका हो ऐका!

The Journey from Sound to Music

ध्वनी ते संगीतापर्यंतचा प्रवास

The exhibition

Sound is a universal phenomenon and a common aspect of our daily lives. We use it to communicate with each other in many ways – through language, horns, bells, train announcements, etc. We have developed sound to be a source of meaning, entertainment and culture. This exhibition takes the visitor through the journey from sound to music by answering the questions – What is sound? How did music begin? What were the very first instruments? How do musical instruments produce sound? It attempts to draw a bridge between the scientific and aesthetic aspects of music, enabling a visitor to study aspects of sound such as resonance, timbre and frequency. Each of these aspects inform the creation of music – visitors can explore the concepts of rhythm, melody and harmony through exciting touch screen interactives.

'In Tune: The Journey from Sound to Music' is an exhibition curated by CSMVS in partnership with NCPA, supported by Citi India as part of the Citi-CSMVS Museum on Wheels outreach initiative.

प्रदर्शनाची ओळख

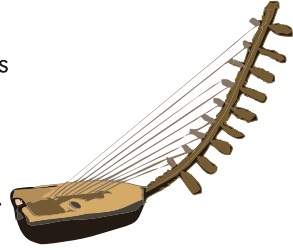
आवाज ही एक सार्वत्रिक घटना असून दैनंदिन जीवनाचा एक भाग आहे. आपण एकमेकांशी संवाद साधण्यासाठी विविध प्रकारच्या ध्वनीचा आधार घेतो – जसे भाषा, हॉर्न, घंटा, रेल्वेच्या घोषणा इ. अर्थपूर्ण संवाद, मनोरंजन आणि संस्कृतीचा स्रोत म्हणून ध्वनी विकसित झाला आहे. अर्थ, मनोरंजन आणि संस्कृतीचा स्रोत म्हणून ध्वनीला विकसित केला गेला आहे. हे प्रदर्शन आपल्याला पुढील प्रश्नांची उकल करत ध्वनी ते संगीतापर्यंतचा प्रवास घडवून आणते – आवाज काय आहे? संगीताचा उगम कसा झाला? सर्वप्रथम कोणती वाद्ये वापरली जात होती? संगीत वाद्ये ध्वनी कसा निर्माण करतात? हे प्रदर्शन संगीताच्या वैज्ञानिक आणि सौंदर्यात्मक पैलूंचा मेळ साधण्याचा प्रयत्न करते. यामुळे दर्शकांना ध्वनीच्या पैलूंचा म्हणजेच अनुनाद, आवाजाचा गुणधर्म आणि वारंवारता इत्यादींचा अभ्यास करण्यास मदत करते. प्रत्येक पैलू संगीताच्या निर्मितीची माहिती देतो — रोमांचक टच स्क्रीनद्वारे ताल, मधुरता आणि सुसंवाद या संकल्पना समजून घेण्यास मदत होते.

'ऐका हो ऐका : ध्वनी ते संगीता पर्यंतचा प्रवास' हे प्रदर्शन अस्तित्वात आणण्यासाठी छत्रपती शिवाजी महाराज वस्तु संग्रहालयाला एन्. सी. पी. ए. यांचा सहयोग तसेच सिटी बँक, इंडिया यांचे सहाय्य लाभले आहे.

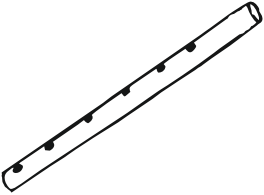
Ancient Harp

This replica of a string instrument is based on the depiction of rock paintings found in the rock shelters at Panchmadhi, Madhya Pradesh belonging to the post Gupta period (6-7th century A.D.). Archaeologists believe that the instrument was probably made with wood or bamboo and the strings were made initially with leather or strong plant stems which may have been replaced with metal strings in the course of time.

प्राचीन तंतू वाद्य

तंतुवाद्याची ही प्रतिकृती मध्य प्रदेशातील पंचमढी येथे सापडलेल्या उत्तर गुप्त कालीन (इ. स. ६वे-७वे शतक) भित्तीचीत्रांमध्ये चित्रित वाद्यावर आधारित आहे. पुरातत्त्वशास्त्रज्ञांच्या मते हे वाद्य लाकूड किंवा बांबूपासून बनविले गेले असावे. कदाचित सुरुवातीला याच्या तारा प्राण्यांच्या चामड्यापासून अथवा मजबूत वेलींपासून बनविलेल्या असाव्यात ज्या कालांतराने धातूपासून बनविल्या जाऊ लागल्या असाव्यात.

Paleolithic flutes

This replica of a flute is based on the flute excavated from *Hohle Fehls* in Germany which was made from a curved bone of a vulture's wing which is naturally hollow. Made approximately 42,000 to 35,000 years ago. Such flutes were carved from vulture and mammoth bones.

प्राचीन बासरी

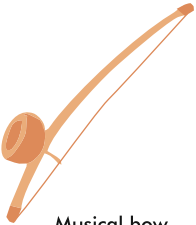
ही बासरीची प्रतिकृती जर्मनीतील होहले फेअल्स या उत्खनन स्थळावर सापडलेल्या बासरीवर आधारित आहे. मूळ बासरी ही गिधाडाच्या पंखातील वक्र व निसर्गतःच पोकळ असणाऱ्या हाडापासून बनविली गेली होती. साधारण ४२,००० ते ३५,००० वर्षांपूर्वी अशा प्रकारच्या बासऱ्या गिधाड आणि हत्तीच्या हाडांपासून बनविल्या जात असत.

Musical bow

The musical bow is an ancient instrument found in India, South and West Africa, Mexico and Native America. It is one of the earliest known string instruments and is believed to be a musical upgrade of the hunter's bow. It is played by placing the bow vertically upright, with the resonator placed on the chest or stomach, while the string is plucked or hit with a stick, a blade of grass or an arrow. Musical bows are made of wood or cane, the strings of sinew, animal gut or vegetable matter and the resonator of coconut shells or hollowed gourd. It is a prominent instrument in native African music, and continues to be played by the *Xhosa* and *Zulu* people of South Africa.

धनुष्यमय वाद्य

या वाद्याचा वापर भारत, दक्षिण व पश्चिम आफ्रिका, मेक्सिको आणि अमेरिकेच्या आसपासच्या प्रदेशात प्राचीन काळात केला जात होता. हे वाद्य शिकारीसाठी वापरात येण्याऱ्या धनुष्यापासून बनविले गेल्याचे मानले जाते. हे वाद्य उजव्या खांद्यावर उभे ठेवले जात असे अथवा आपल्या छातीजवळ, पोटाजवळ अथवा पद्धतीने अडकवले जात असे की, एखादे लाकूड, गवताची काडी वा बाण याने त्याची तार छेडता येईल. हे वाद्य बनविण्यासाठी लाकूड अथवा उसाचा वापर केला जात असे आणि दोरीसाठी प्राण्यांच्या कातडीचा तसेच वनस्पतीच्या सालीचा वापर दोरीसाठी केला जात असे. हे वाद्य आणखी मधुर वाजण्यासाठी नारळाच्या करवंदीचा वापर करत. आजही आफ्रिकन लोकांसाठी हे वाद्य खूप महत्त्वपूर्ण असून ते आजच्या काळातही त्याचा वापर करतात. झोसा व झूलू या दक्षिण आफ्रिकेच्या जमातींमध्ये या वाद्याचा वापर केला जातो.

Musical bow
धनुष्यमय वाद्य

Dutar
दुतार

Tanpura
तानपुरा

Dutar

Dutar, meaning 'two strings', is a long necked lute. It is a Middle Eastern instrument and its roots can be traced back to Afghanistan. Most long necked lutes originated in Persia, having branched and evolved into various forms such as the *sitar*, *tanpura*, etc. The *dutar* was played in court sessions and also has a role in rural traditions, as a solo instrument as well as an accompaniment to vocalists. The first string of the *dutar* is played at intervals while the second string is plucked continuously as a drone.

दुतार

'दुतार' म्हणजे दोन तारांचे लांब मान असलेले वाद्य होय. हे वाद्य मध्य पूर्व भागातील असून या वाद्याचा उगम अफघानिस्तान येथील आहे. लांब मानेचे तंबोरे मूळतः पर्शियन असून ते पुढे सीतार, तानपूरा इत्यादी वाद्य प्रकारांत विकसित झाले. ही दुतार ग्रामीण भागातील सांस्कृतिक कार्याच्या वेळी तसेच गायकांकडून साथीला वापरली जात असे. दुतार वाजविण्याची एक विशिष्ट पद्धत असून, याची एक तार थोड्या थोड्या कालावधीने, तर दुसरी तार सतत छेडली जाते.

Tanpura

The *tanpura* is a prominent instrument in Indian classical music. It is an unfretted instrument with 4 strings that are plucked continuously in order. It does not play the melody to a musical composition. It is a drone instrument, i.e. it provides the tonal grounding to the singer or instrumentalist. It was introduced to the Indian subcontinent by the Mughals, rose to prominence in Indian music in the 16th century and continues to be an important instrument in classical music performances.

तानपुरा

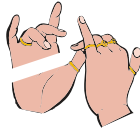
तानपुरा या वाद्य प्रकाराला भारतीय शास्त्रीय संगीतात महत्त्वाचे स्थान आहे. या वाद्यामध्ये चार तारा असतात, ज्या ठराविक क्रमाने सतत छेडल्या जातात. या वाद्याचा वापर संगीतरचनेसाठी केला जात नसला तरी, हे एक सुगम वाद्य असून गायकाला तसेच संगीतकाराला सुरांचा पाया रचण्यासाठी मदत करते. १६व्या शतकामध्ये मुघलांनी भारताला या वाद्याची ओळख करून दिली आणि आजही हे वाद्य भारतीय शास्त्रीय संगीतामध्ये आपले महत्त्व टिकवून आहे.

Match the Pairs

योग्य जोड्या जुळवा

Tabla

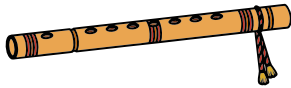
Pandit Ravi Shankar

Ustad Bismillah Khan

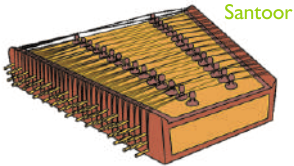
Zakir Hussain

Hariprasad Chaurasia

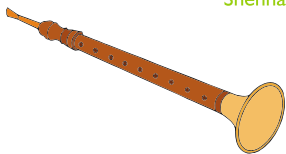
Pandit Shivkumar Sharma

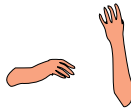
Bansuri

Santoor

Shehnai

Sitar

CSMVS MUSEUM

छत्रपती शिवाजी महाराज वस्तुसंग्रहालय

Chhatrapati Shivaji Maharaj Vastu Sangrahalaya, Mumbai (CSMVS) is a premier cultural institution in the country. It is a Grade - I heritage building, built in the Indo-Saracenic style. It has a collection of more than 70,000 objects including sculptures, Indian miniature paintings, numismatics, natural history specimens, arms and armour, archaeological finds, European paintings and Chinese and Japanese collections.

Contact us: mow@csmvns.in
022-22844484/8657495413

छत्रपती शिवाजी महाराज वस्तुसंग्रहालय, मुंबई ही देशातील एक महत्त्वपूर्ण सांस्कृतिक संस्था आहे. संग्रहालयात ७०,००० कला वस्तु आहेत. ह्या वस्तु वेगवेगळ्या दालनात लोकांसाठी प्रदर्शित केले आहेत. ह्यात शिल्पकला, भारतीय लघु चित्रे, प्राकृतिक ऐतिहासिक नमुने, शस्त्रे आणि चिलखत, पुरातत्व वस्तु, युरोपीयन पेंटिंग्ज, चीनी आणि जपानी वस्तु इत्यादींचा सामावेश आहे. ह्यात शिल्पकला, भारतीय लघु चित्रे, प्राकृतिक इतिहास नमुने, शस्त्रे आणि चिलखत, पुरातत्व वस्तु, युरोपीयन पेंटिंग्ज, चीनी आणि जपानी वस्तु इत्यादींचा सामावेश आहे.

संपर्क: mow@csmvns.in

०२२-२२८४४४८४/८६५७४९५४१३

MUSEUM ON WHEELS

फिरते म्युझियम

The Citi-CSMVS Museum on Wheels is an outreach initiative designed to reach audiences beyond the walls of the Museum into Mumbai suburbs and further into the interiors of the state of Maharashtra.

Initiated in : 2015

Reached out to : 8,50,000 children

Traveled : 37000 Kilometres

Covered : 15 Districts in Maharashtra

Mobile Exhibitions : 6

1. Magic Workers of Harappa
2. The Big Indian Toy Story
3. As it Happened
4. India and the World
5. Barter to Banking
6. Fossils - Impressions of the Past

Citi-CSMVS have now added a new bus to this successful pioneering initiative and the program will now be expanding its impact and geographic reach through strategic collaborations and partnerships with educational, scientific and cultural institutions, to delight young minds, particularly in remote rural districts of Maharashtra, Goa, Telangana and Gujarat.

सिटी - सी.एस्.एम्.व्ही.एस्. फिरते म्युझियम हा उपक्रम म्युझियमच्या पलीकडील मुंबईच्या उपनगरांतील तसेच महाराष्ट्र राज्याच्या अंतर्गत विभागांतील दर्शकांपर्यंत पोहोचण्यासाठी रचनाबद्ध आहे.

स्थापनेचे वर्ष: २०१५

पोहोच: ८,५०,००० मुले

प्रवास: ३७००० किलोमीटर

प्रदेशव्याप्ति: महाराष्ट्रातील १५ जिल्हे

फिरती प्रदर्शने: ६

१. मॅजिक वर्करस् ऑफ हडप्पा
२. भारतीय खेळण्यांची प्राचीन परंपरा
३. 'अँज इट हॅपन्ड'(हे असे घडले)
४. देश-परदेश
५. बार्टर टू बँकिंग
६. जीवाश्म - भूतकाळाच्या खुणा

शैक्षणिक, वैज्ञानिक आणि सांस्कृतिक संस्थांच्या धोरणात्मक सहयोगातून, सिटी - सी.एस्.एम्.व्ही.एस्. यांनी संयुक्तपणे अस्तित्वात आणलेल्या नवीन बसद्वारे या उपक्रमाच्या प्रभावात आणि भौगोलिक क्षेत्रात भर घालणे शक्य झाले आहे. विशेषतः महाराष्ट्र, गोवा, तेलंगना आणि गुजरातमधील ग्रामीण जिल्ह्यांतील युवा मनांना आनंद देईल.